บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และมีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความเหมาะสมในการทำการเกษตร ดังนั้นพื้นฐานการผลิตของภาคเกษตรกรรม จึงเป็นสาขาการผลิตที่มีความสำคัญนับจากอดีตถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามแม้ในปัจจุบันการผลิตในสาขาเกษตรกรรมจะลดความสำคัญลงหากพิจารณาในด้านสัดส่วนมูลค่าในผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ แต่หากพิจารณาในด้านการเป็นฐานการผลิตปัจจัยการผลิตป้อนให้สาขาการผลิตอื่นรวมถึงการเป็นแหล่งผลิตอาหารป้อนประชากรของประเทศและของโลกแล้ว จะเห็นว่าบทบาทของภาคเกษตรยังคงมีความสำคัญและยังจะทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้นในอนาคต

การผลิตพืชผักเป็นสาขาการผลิตย่อยของสาขาการผลิตด้านการเกษตรที่มีความสำคัญต่อผู้บริโภค เนื่องจากผักเป็นพืชที่ทุกคนต้องบริโภคเป็นประจำทุกวันไม่มากก็น้อยแตกต่างกันออกไปสำหรับแต่ละคนเนื่องจากผักมีสารอาหารที่จำเป็นต่อร่างกาย การบริโภคผักต่างๆ ที่ปลอดภัยจากสารพิษ ในปริมาณที่เหมาะสมเป็นประจำจะช่วยให้ร่างกายมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บป่วย ดังนั้นความต้องการบริโภคผักจะมีเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามขนาดของประชากรที่มีแนวโน้มสูงขึ้น เมื่อความต้องการพืชผักสูงขึ้นการผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาดจึงสูงขึ้นตาม แต่อย่างไรก็ตามการผลิตพืชผักโดยเกษตรกรในปัจจุบันส่วนใหญ่มุ่งผลิตเพื่อสนองความต้องการของตลาดโดยมุ่งคำนึงถึงด้านการเพิ่มประมาณ ลดเวลาและต้นทุนเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด โดยละเลยที่จะคำนึงถึงคุณภาพและความปลอดภัยของพืชผักที่มีต่อผู้บริโภค ซึ่งการบริโภคพืชผักต่างๆ ที่มีสารพิษตกค้างในปริมาณมากจะทำให้ร่างกายอ่อนแอลง ระบบต่างๆ ในร่างกายทำงานไม่ปกติ ความต้านทานโรคต่ำ และเกิดโรคภัยต่างๆ ตามมา

ในด้านตัวของเกษตรกรเองก็มีความเสี่ยงที่จะได้รับอันตรายจากสารเคมีซึ่งจะได้รับพิษจาก 3 ทาง คือ ทางผิวหนัง การหายใจและทางปาก ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพและเป็นสาเหตุของการเจ็บป่วยของเกษตรกร การใช้สารเคมีเกษตรในการผลิตของเกษตรกรไม่เพียงส่งผลต่อตัวเกษตรกรเองเท่านั้น แต่ยังส่งผลไปสู่ผู้บริโภคในรูปของสารตกค้างในผลผลิตในระดับที่ไม่ปลอดภัยต่อการบริโภค มูลนิธิชีววิถีร่วมกับเครือข่ายวิชาการเตือนภัยสารเคมีเกษตรกรประเทศไทย (คสท.) ได้ให้ข้อมูลว่า พื้นที่ภาคเหนือ

และภาคกลางพบปัญหาสุขภาพจากสารกำจัดศัตรูพืชมากที่สุด โดยข้อมูลผลการตรวจหาสารเคมีเกษตรในเลือดพบว่าเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ผลตรวจที่จังหวัดเชียงใหม่พบว่ามีผู้บริโภคมีสารเคมีตกค้างในระดับไม่ปลอดภัยและเสี่ยงมากถึงร้อยละ 75 ของผู้เข้ารับการตรวจ ส่วนเกษตรกรอยู่ที่ร้อยละ 60 ประกอบกับข้อมูลของสำนักงานอาหารและยา (อย.) ศึกษาร่วมกับกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ชี้ว่าแม้ผักที่ระบุว่าปลอดสารเคมีก็ยังพบว่ามีระดับการปนเปื้อนของสารเคมีตกค้างค่อนข้างสูงแต่ระบบฐานข้อมูลของภาครัฐยังไม่มีการตรวจสอบการปนเปื้อนของสารเคมีอย่างเป็นระบบ (ไทยโพสต์, 2556)

การทำเกษตรที่ใช้สารเคมีนอกจากจะส่งผลกระทบต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคและยังส่งผลต่อคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยส่งผลกระทบต่อคุณภาพของดิน น้ำ ป่าไม้และอากาศ อันเป็นผลจากการปนเปื้อนสารเคมีเกษตรจากทรัพยากรชนิดหนึ่งสู่ทรัพยากรชนิดอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกันในระบบนิเวศและจะส่งผลต่อฐานการผลิตและความมั่นคงยั่งยืนของภาคการเกษตรในระยะยาว

อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เป็นอำเภอที่มีความสูงจากเดิมน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 400 เมตร ภูมิประเทศเป็นป่าลอนลูกฟูก ติดอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และเป็นแหล่งต้นน้ำของแม่น้ำมูล ดินมีความอุดมสมบูรณ์และมีความชุ่มชื้น อากาศเย็นสบายตลอดทั้งปีโดยมีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุดและสูงสุดอยู่ในช่วง 16.5 – 36 องศาเซลเซียส มีปริมาณฝนตกเฉลี่ย 1,249 มิลลิเมตรต่อปี มีจำนวนวันฝนตกเฉลี่ย 129.2 วันต่อปี พื้นที่อำเภอวังน้ำเขียวจึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะแก่การปลูกพืชผักไม้ผล เห็ดหอมและไม้ดอกกึ่งเมืองหนาว ดังนั้นพื้นที่อำเภอวังน้ำเขียวจึงได้รับการส่งเสริมให้เป็นแหล่งผลิตพืชผักปลอดสารพิษที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา โดยมีแหล่งตลาดสำคัญอยู่ที่เมืองใหญ่ๆและเมืองท่องเที่ยวสำคัญเช่น กรุงเทพมหานครและปริมณฑล นครราชสีมา ภูเก็ต เป็นต้น นอกจากนั้นปัจจุบันรัฐบาลยังเห็นชอบโครงการปรับโครงสร้างและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตภาคการเกษตรเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศและเพื่อรองรับผลกระทบจากการเปิดเสรีทางการค้า ซึ่งหนึ่งในโครงการเป้าหมายคือการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตพืชผักเมืองหนาวของเกษตรกรอำเภอวังน้ำเขียวให้สามารถแข่งขันกับผักที่นำเข้าจากสาธารณรัฐประชาชนจีนและประเทศอื่นๆ ได้ รวมทั้งส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเกษตรกรให้มีศักยภาพในการบริหารจัดการการผลิต และการตลาด ตลอดจนสร้างรูปแบบการปลูกผักปลอดสารพิษที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ใช้แรงงานในครัวเรือน และทำให้เกษตรมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตด้วย(อภิชาติ จงสกุล กรุงเทพธุรกิจ: 2556) อย่างไรก็ตามแม้อำเภอวังน้ำเขียวจะเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมให้เป็นแหล่งปลูกพืชผักปลอดสารเคมีและพืชเมืองหนาวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 แต่ก็ยังพบปัญหาในด้านการเพิ่มขึ้นของจำนวนเกษตรกรและ

กลุ่มเกษตรกรในอัตราที่ต่ำรวมทั้งมีปริมาณผลผลิตออกสู่ตลาดมีปริมาณน้อยและไม่สม่ำเสมอ ไม่สามารถสนองความต้องการของตลาดได้อย่างเพียงพอ

เมื่อพิจารณาในด้านกลุ่มผู้ผลิตพืชผักในระดับต้นน้ำในเขตอำเภอวังน้ำเขียวพบว่ากลุ่มผู้ผลิตสามารถจำแนกได้เป็นสองกลุ่มคือกลุ่มเกษตรกรที่ได้ขึ้นทะเบียนและได้รับการส่งเสริมด้านการผลิตและตลาดจากทางราชการ และกลุ่มเกษตรกรทั่วไป ซึ่งเกษตรกรทั้งสองกลุ่มนี้มีศักยภาพในการผลิตที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ในกลุ่มการผลิตเดียวกันเองก็ยังมีขีดความสามารถในการผลิตและการตลาดแตกต่างกันนั่นคือเกษตรกรบางส่วนของแต่ละกลุ่มจะมีแนวปฏิบัติที่ดีตลอดห่วงโซ่การผลิตสามารถมีผลผลิตป้อนตลาดได้อย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นการศึกษานี้จึงมีความสนใจวิเคราะห์เปรียบเทียบปัจจัยส่งเสริมด้านการผลิตและการตลาดในระหว่างกลุ่มผู้ผลิตสองกลุ่มนี้ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จและแนวปฏิบัติที่ดีของแต่ละกลุ่มผลิต ตลอดถึงแนวทางการพัฒนาการผลิตและการตลาดของการผลิตผักปลอดสารเคมีของเกษตรกรในอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมาเพื่อนำผลการวิจัยมาถ่ายทอดสู่กลุ่มกลุ่มผลิตและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนากระบวนการผลิตและตลาดผักปลอดสารเคมีต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของการผลิตและการตลาดผักปลอดสารเคมี ตลอดจนปัญหาอุปสรรคในการผลิตผักปลอดสารเคมีจากสมาชิกกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรทั่วไป

2.2 เพื่อศึกษาปัจจัยกำหนดความสำเร็จของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการผลิตและการตลาดผักปลอดสารเคมี

2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยกำหนดความสำเร็จของเกษตรกรทั่วไปที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการผลิตและการตลาดผักปลอดสารเคมี

2.4 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยกำหนดความสำเร็จระหว่างสมาชิกกลุ่มเกษตรกรและเกษตรทั่วไปที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการผลิตและการตลาดผักปลอดสารเคมี

2.5 เพื่อจัดทำข้อเสนอแนวทางในการพัฒนาการผลิตและการตลาดผักปลอดสารเคมีสำหรับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรทั่วไปในพื้นที่อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

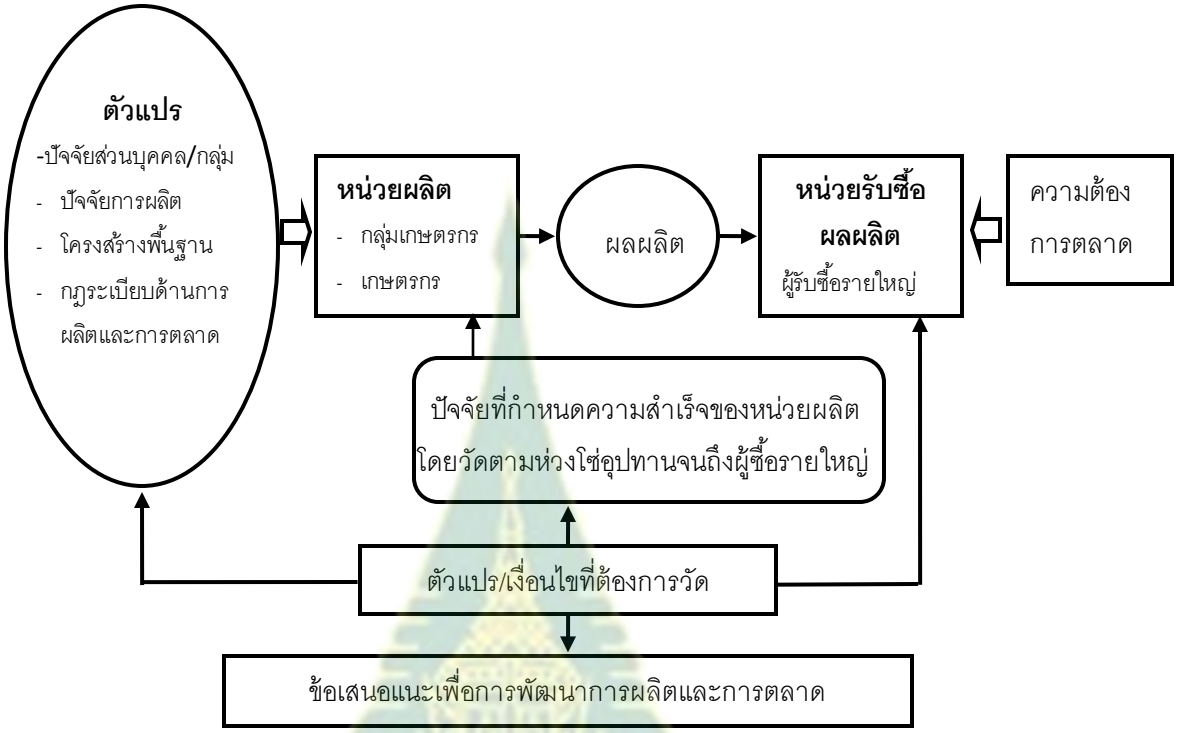

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมการบริโภคผักปลอดสารเคมีของผู้บริโภคถือเป็นความต้องการของตลาดและเป็นปัจจัยกำหนดพฤติกรรมของหน่วยตลาดและหน่วยผลิตตลอดห่วงโซ่การผลิตอันหมายถึงเป็นกิจกรรมเครือข่ายเชื่อมโยงที่ต่อเนื่องกันของการผลิตผักปลอดสารพิษ ตั้งแต่ การเตรียมวัสดุเพาะ วิธีการเพาะ การเตรียมแปลงปลูก การปลูก การดูแลรักษา การใส่ปุ๋ย การจัดการโรคและแมลง การเก็บเกี่ยวผลผลิตและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อส่งมอบให้ผู้ซื้อรายใหญ่

4. ขอบเขตของการวิจัย

4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตการศึกษาสำหรับการศึกษานี้มุ่งศึกษากระบวนการผลิตและการตลาดของพืชผักปลอดสารพิษอันประกอบด้วยพันธุ์ผักสลัด 6 สายพันธุ์ประกอบด้วย กรีนโอ๊ค เรดโอ๊ค เรดลีฟ บัตเตอร์เฮต คอสและสลัดแก้ว จากแหล่งผลิตจนถึงมือผู้บริโภค โดยแบ่งการศึกษาวิเคราะห์ออกเป็น 3 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 การศึกษาปัจจัยกำหนดความสำเร็จของหน่วยผลิตที่เป็นทั้งสมาชิกกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกร

ส่วนที่ 2 การศึกษาพฤติกรรมการรับซื้อพืชผักปลอดสารพิษของผู้ค้ารายใหญ่ในแหล่งตลาดสำคัญของพืชผักปลอดสารพิษ

4.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

พื้นที่ศึกษาคือพื้นที่ในเขตปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง 6 พื้นที่ในเขตอำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ เทศบาลตำบลศาลเจ้าพ่อ องค์การบริหารส่วนตำบลวังน้ำเขียว ไทยสามัคคี อุดมทรัพย์ วังหมีและองค์การบริหารส่วนตำบลระเริง

4.3 ระยะเวลาศึกษา

ระยะเวลาในการศึกษาวิจัยรวมถึงการให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชนรวม 12 เดือน ตั้งแต่เดือนเมษายน 2557- มีนาคม 2558

5. นิยามศัพย์เฉพาะ

ปัจจัยส่งเสริมความสำเร็จ หมายถึง ปัจจัยที่สนับสนุนให้หน่วยผลิตมีความสามารถในการแข่งขันและมีแนวโน้มเติบโตโดยต่อเนื่องเมื่อพิจารณาจาก ต้นทุนการผลิต ยอดขายและรายได้ และการสะสมสินทรัพย์เพื่อการผลิต

กลุ่มเกษตรกร หมายถึง การรวมกลุ่มกันอย่างเป็นทางการของเกษตรกรผู้ผลิตผักปลอดสารพิษในอำเภอวังน้ำเขียวจังหวัดนครราชสีมาโดยมีการขึ้นทะเบียนไว้กับสำนักงานเกษตรอำเภอ

เกษตรกรทั่วไป หมายถึง เกษตรกรที่ปลูกผักปลอดสารพิษในอำเภอวังน้ำเขียวเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมแต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการค้า

ผู้ซื้อรายใหญ่ หมายถึง ผู้รับซื้อผลผลิตพืชผักในพื้นที่ศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ในเชิงการค้าเพื่อนำไปเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าอื่นเพื่อขายต่อหรือนำไปตกแต่ง ดัดแปลงหรือแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและขายต่อ

ผลผลิตส่วนเกิน หมายถึง ผลผลิตประเภทพืชผักปลอดสารพิษตามที่กำหนดในขอบเขตการศึกษาที่ผลิตได้เกินกว่าความต้องการบริโภคในครัวเรือนและนำออกจำหน่ายในตลาด

ผักปลอดสารเคมี (Pesticide – residue Free Vegetable) หมายถึง พืชผักที่ไม่มีสารเคมีหรือมีสารเคมีตกค้างในระดับที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคโดยไม่เกินระดับค่าความปลอดภัย (Maximum Residue Limit : MRL) ที่มีหน่วยเป็นมิลลิกรัมของสารเคมีต่อน้ำหนัก 1 กิโลกรัมของพืชผัก

สารเคมี (Pesticide) หมายถึง สารเคมีที่ได้รับการสังเคราะห์ขึ้นเพื่อใช้ในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชสำหรับพืชผักรวมถึงสารเคมีบำรุงดินชนิดต่างๆ ได้แก่ สารกำจัดแมลง สารกำจัดโรคพืช สารกำจัดไร สารกำจัดวัชพืช สารกำจัดศัตรูพืช สารล่อแมลง สารไล่แมลง รวมถึงปุ๋ยเคมีชนิดต่างๆ เป็นต้น

ปัจจัยส่วนบุคคล หมายถึง คุณลักษณะของเกษตรกรผู้ผลิตผักปลอดสารพิษที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการผลิตและตลาดผักปลอดสารพิษ ได้แก่ อายุ เพศ การศึกษา ประสบการณ์ในการปลูกผักปลอดสารพิษ ขนาดที่ดิน เป็นต้น

ปัจจัยระดับกลุ่ม หมายถึง คุณลักษณะของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารพิษที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการผลิตและตลาดผักปลอดสารพิษ ได้แก่ ขนาดของกลุ่ม ประสบการณ์การรวมกลุ่ม การแบ่งโครงสร้างและบทบาทหน้าที่ เป็นต้น

ปัจจัยการผลิต หมายถึง สิ่งที่นำไปใช้ในการผลิตผักปลอดสารพิษตามความหมายทางเศรษฐศาสตร์แบ่งออกเป็น 4 กลุ่มคือ ที่ดิน แรงงาน ทุน(เครื่องจักร วัสดุ อุปกรณ์รวมถึงเงินทุน) และตัวผู้ประกอบการซึ่งในที่นี้หมายถึงตัวเกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรเอง

โครงสร้างพื้นฐาน หมายถึง โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการผลิตและการตลาดผักปลอดสารพิษ ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า ประปา ระบบน้ำชลประทาน ศูนย์ฝึกอบรมด้านการผลิตและตลาด เป็นต้น

กฎระเบียบด้านการผลิตและตลาด หมายถึง กฎหมาย ประกาศ ระเบียบกฎเกณฑ์ของทางราชการและของกลุ่มที่ส่งผลต่อการผลิตและการตลาดผักปลอดสารพิษของกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรในพื้นที่ศึกษา

หน่วยรับซื้อผลผลิต หมายถึง แหล่งรับซื้อผลผลิตผักปลอดสารพิษจากกลุ่มเกษตรกรและเกษตรกรในพื้นที่ศึกษาซึ่งในการศึกษานี้หมายถึงผู้รับซื้อรายใหญ่ที่เป็นผู้รับซื้อประจำจากแหล่งผลิตเพื่อนำไปใช้ในวัตถุประสงค์เชิงธุรกิจ

ห่วงโซ่การผลิต หรือ ห่วงโซ่อุปทาน หมายถึง กิจกรรมเครือข่ายเชื่อมโยงที่ต่อเนื่องกันของหน่วยการผลิตผักปลอดสารพิษ ตั้งแต่ การเตรียมวัสดุเพาะ วิธีการเพาะ การเตรียมแปลงปลูก การปลูก การดูแลรักษา การใส่ปุ๋ย การจัดการโรคและแมลง การเก็บเกี่ยวผลผลิตและการปฏิบัติหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อส่งมอบให้ผู้ซื้อรายใหญ่

ความต้องการของตลาด หมายถึง ความต้องการซื้อผักปลอดสารเคมีของผู้บริโภคทั่วไปในตลาดพืชผักในประเทศ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 ได้ข้อมูลผลการศึกษาในการบริการวิชาการแก่ชุมชนเพื่อการพัฒนากระบวนการผลิตและตลาดผักปลอดสารพิษของเกษตรและชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืน

6.2 เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผน การส่งเสริมและพัฒนาฐานการผลิตและการตลาดของผักปลอดสารพิษในพื้นที่

6.3 ได้ผลการศึกษาและผลของการบริการวิชาการแก่ชุมชนเพื่อการนำไปตีพิมพ์เผยแพร่ในแหล่งวารสารที่มีความน่าเชื่อถือทางวิชาการเพื่อการเผยแพร่ข้อค้นพบและเพื่อการนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นต่อไป

6.4 เป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการระหว่างชุมชน ภาควิชาการ และภาคเอกชนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การแก้ปัญหาและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมซึ่งเป็นหนทางแห่งการนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป